

Н. З. Панчишин,

Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТІ В ЛАТИНСЬКІЙ МОВІ

У даній статті розглянуто лексико-семантичні засоби вираження темпоральності у латинській мові (на матеріалі творів Плавта, Цезаря та Петронія). Подано їх класифікацію за частиномовною приналежністю. Виділено лексико-семантичні групи у кожній номінації, беручи до уваги їх парадигматичні та синтагматичні зв'язки. Схарактеризовано їх структуру на основі їх поширеності.

Ключові слова: темпоральність, номінація часу, лексико-семантична група, частотність, ядро, периферія.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ТЕМПОРАЛЬНОСТИ В ЛАТИНСКОМ ЯЗЫКЕ

В этой статье рассматриваются лексико-семантические средства выражения темпоральности в латинском языке (на материале произведений Плавта, Цезаря и Петрония). Представлено их классификацию за частями речи. Осуществлено членение на лексико-семантические группы в каждой категории, принимая во внимание их парадигматические и синтагматические связи. Подается характеристика каждой группы, основываясь на их распространенности.

Ключевые слова: темпоральность, номинация времени, лексико-семантическая группа, частотность, ядро, периферия.

LEXICO-SEMANTIC MEANS OF EXPRESSING TEMPORALITY IN LATIN LANGUAGE

The present article deals with lexico-semantic means of expressing temporality in Latin language (based on Plautus, Caesar and Petron's works). Gives their classification by parts of speech. Each category is divided into lexico-semantic groups, taking into account their paradigmatic and syntagmatic links. The time nomination of nouns consists of such lexico-semantic groups as: the names of exact and inaccurate time segments, the parts of day and night, the seasons, the dates, the names of long time periods, the names of people by age and words that denote age period. Also the words that don't have their own time values formed a separate group. LSGs of time adjectives include words that denote permanent, past, future, next, continuous action or indicate the time of the year, the age, the part of the day, the exact duration of action. Also LSGs, which are presented adjectives that got their time value in contextual ways, ordinal numbers and pronoun adjectives are considered. Such groups of adverbs are characterized: adverbs of the localization (presented denied and undefined adverbs, adverbs, which indicate the order of actions), the limitation of action (that limit the action according to its beginning, end, duration or indicate unlimited prolongation of action) and frequency adverbs. The structure of each group describes. The core and the periphery are determined based on the frequency.

Key words: temporality, time nomination, lexico-semantic group, paradigmatic and syntagmatic links, frequency, core, periphery.

Світ як об'єктивна реальність існує в часі. Філософське поняття часу ґрунтується на життєвому досвіді людини, і з ним пов'язане пізнання людиною навколишньої дійсності.

Функціонування мови також пов'язано з темпоральними уявленнями про світ. «Будучи векторною категорією, темпоральність відбиває специфіку тимчасового дейксису, що позначає момент мовлення, так і інші можливі точки відліку» [10, с. 10]. Є. В. Терехова вказує: «Модель темпоральності можна представити як спроектовану на мовну площину спіраль, що охоплює всі рівні мови» [12, с. 7].

У мові існує чимало різноманітних засобів, які слугують для відображення часових значень, і які згідно М.В. Всеволодовою і В.В. Морковкіним поділяються на граматичні та лексичні. До граматичних засобів вони відносять: на морфологічному рівні – категорію дієслівного часу; на синтаксичному рівні – категорію часу речення, категорію дієслівного виду; на лексико-синтаксичному рівні – іменні темпоральні групи (термін М.В. Всеволодової), які складають категорію іменної темпоральності.

Темпоральність на матеріалі сучасних мов досліджували О. В. Бондарко, Ю. М. Караулов, А. П. Клименко, М. В. Всеволодова, В. В. Морковкін, О. В. Тарасова, К. С. Яковлева, І. В. Волянська, Л. В. Гарська, Н. Л. Жабицька, В. С. Брюс, Дж. Якобсон, Дж. Кліффорд, на матеріалі латинської мови – М. Г. Сенів, Т. О. Черниш, М. М. Покровський та інші.

У більшості сучасних робіт з лексичної семантики ставиться питання про розбиття лексичних масивів залежно від їх частиномовної приналежності (номінації часу, виражені іменниками, прикметниками, прислівниками та дієсловами), але жодна з них не пояснює необхідності цього поділу. Роблячи лексичні групи більш доступними для огляду, більш однорідними, класифікація за частиномовною приналежністю сприяє виробленню підходів до класифікації за власне семантичними критеріями. Окрім того, класифікація лексики за частиномовною приналежністю дає змогу стратифікувати всю часову лексику відповідно до її цінності для лексико-семантичної системи.

Такий підхід до вивчення часової лексики на матеріалі латинської мови є цілком прийнятним. Вивчення кожної номінації часу, вираженої певною частиною мови дасть змогу глибше вивчити її роль у функціонально-семантичному полі темпоральності.

Актуальність дослідження лексико-семантичних засобів вираження темпоральності зумовлене недостатньою увагою до комплексного вивчення латинської часової лексики.

Мета роботи полягає у класифікації часових лексичних одиниць за частиномовною приналежністю та їх поділ за певними лексико-семантичними групами.

Об'єктом дослідження стали латинські лексико-семантичні засоби з часовою ознакою, а **предметом** – класифікація та поділ темпоральної лексики на лексико-семантичні групи.

Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення низки конкретних **завдань**: 1) виявити місце досліджуваних лексем на позначення часу у функціонально-семантичному полі темпоральності; 2) згрупувати їх за тематичними групами; 3) встановити частотність досліджуваних засобів вираження темпоральності у латинській мові.

При класифікації латинської темпоральної лексики було виділено іменну, прикметникову та прислівникову номінації часу та зроблено поділ на лексико-семантичні групи, беручи до уваги їх парадигматичні та синтагматичні зв'язки. Кожне значення слова характеризується особливими парадигматичними відносинами, точно так само, як і особливостями сполучуваності з іншими словами, що і знаходить своє відображення в семантичній структурі даного слова [13].

Описуючи іменні групи з часовим значенням, ми виходили з того, що клас іменників – це семантично однорідна група слів всередині певної частини мови, яка бере участь у вираженні даної лексико-граматичної, синтаксичної категорії і ха-

рактизується здатністю вживатися або не вживатися в певних словоформах за певних умов, вступати або не вступати у сполучення з певними класами слів інших частин мови [6, с. 27–34].

На підставі детального аналізу творів Плавта, Гая Юлія Цезаря та Петронія, беручи за основу класифікацію М.Г.Сеніва [11, с. 57–59], можна зробити висновок, що для них характерні такі ЛСГ іменників на позначення часу: 1) назви точних часових відрізків: *hora*-«година»; *mensis*-«місяць»; *annus*-«рік»; *saeculum*-«століття»; *biennium*-«дволіття»; *biduum*-«дводенний (проміжок)»: *Hanc adfore biduo*. (Caes. BG.5,27,8) – «Через два дні до неї прибудуть»; *triennium*-«триліття»; *triduum*-«триденний (проміжок)»; 2) назви неточних часових відрізків: *tempus*-«час, пора, строк, термін»; *aetas*-«життя, вік»; *spatium*-«проміжок часу, період, час, строк, термін»; *momentum*-«проміжок, момент»: ...*ac momento temporis in montem sudantes conscendimus*... (Petr.Sat.116) – «...в одну мить спітнілі піднялись на гору...»; 3) назви частин доби: *mane*-ранок, *dies*-«день»; *vesper*-«вечір»; *nox*-«ніч»: ...*pugnast a mane ad vesperum*... (Pl.Amph. 253) – «...битва триває з ранку до вечора...»; 4) назви частин дня: *meridies*-«полудень»; *diluculum*, *oriens*, *ortus*-«схід (сонця)»; *lux*-«світло, день»; *gallicinium*-«крик півня, світанок», *obscuritas*-«темрява, сутінки»; *occassus*-«захід»: *Primulo diluculo abiisti ad legiones* (Pl. Amph.737) – «З першим світанком ти повернувся до війська»; 5) назви пір року: *hiems*-«зима», *ver*-«весна»: *Concilio Galliae primo vere indicto*... (Caes.BG.6,3,4) – «Назначивши зібрання в Галії ранньою весною»; *aestas*-літо, *autumnus*-осінь; 6) назви на позначення дат: *Idus*-«Іди», *Kalendae*-«Календи» та *consul*-«консул» (M.Messala, M.Pisone coss.(consulibus) – в рік консульства Марка Мессали та Марка Пізона(мається на увазі 61 р.до н.е.); 7) назви часових періодів щодо даного моменту: *crastinum*-«завтрашній день», *futurum*-«майбутнє»: ...*iam parata erat in crastinum turba*... (Petr.Sat.18) – «...вже на завтра була приготовлена юрба...»; 8) назви осіб за віком: *parvulus*, *infans*-«дитя», *puer*-«хлопець», *virgo*-«дівчина»: *Tu usque a puero servitutum servivisti in Alide* (Pl.Capt.544) – «Ти ж з дитинства служив рабом в Еліді»; 9) слова, що позначають віковий період: *adulescentia*-«юність», *senectus*-«старість»: ...*in senectute confiteri non vult* (Petr.Sat.4) – «...не хоче зізнатися на старість».

Серед темпорально маркованих виділяються ЛСГ із невласне часовою семантикою: *praesentia*-«присутність», *vita*-«життя», *aestus*-«спека», *ra*-«мир», *cena*-«обід», *convivium*-«званий обід», *prandium*-«сніданок», *luna*-«місяць», *initium*, *principium*-«початок», *pars*-«частина», *vigilia*-«вапра», *bellum*-«війна», *proelium*, *contentio*-«битва», *concursum*-«сучітка», *agmen*-«похід, марш», *labor*-«робота», *consilium*, *conventus*-«збори», засідання, *feriae*-«вихідні дні», *Saturnalia*-«Са-турналії», *Dionisia*-«Діонісійські свята», *hiberna*-«зимові стоянка», *bruma*-«зимове сонцестояння»: *Dies continuus XXX sub bruma esse noctem*. (Caes. BG.5,13,3-4) – «Під час зимового сонцестояння ніч триває 30 днів».

Характеризуючи прикметники, ми керувались тим, що це частина мови, яка змінюється за родами, числами і відмінками, в реченні виступає в ролі означення або іменної частини складеного присудка, а також відповідає на питання який?, яка?, яке?, чий?, чия?, чий?, чий? і його кваліфікатором є здатність передавати безпосередню ознаку [1, с.84].

Ознаками можуть бути: колір, смак, матеріал, розмір, відношення до місця, простору, в нашому випадку часу. Ці ознаки формують відповідні лексико-семантичні групи слів, які становлять семантичну основу прикметника як частини мови [7, с. 97].

1) ЛСГ прикметників зі вказівкою на постійну тривалість дії: *perpetuus*, *adsiduus*, *sempeternus*-«постійний»: ...*advorsa plura sint sempeterna*. (Pl.Merc.336) – «Постійні численні неприємності»; 2) на минулість дії: *praeteritus*-«минулий»; *proximus*-«найближчий, останній, минулий»; *superior*-«минулий, попередній»; *prior*-«минулий»; *hesternus*-«вчорашній»; *pristinus*-«минулий, вчорашній»; *annotinus*-«минулорічний»; *vetus*-«минулий, давній»; *antiquus*-«давній, минулий»: *Proxima nocte cum idem liceret, mutavi optionem*... (Petr.Sat.86) – «Наступної ночі, коли можна було, я змінив прохання...»; 3) на майбутність, наступність дії: *reliquus*-«майбутній, наступний, інший»; *perendinus*-«післязавтрашній»: ...*perendino die cum proximis hibernis coniuncti*... (Caes.BG. 5,30,3) – «...післязавтра вони з'єднаються з найближчими зимовими таборами...»; *propinquus*-«близький, наближаючий»; *posterus*-«наступний»; *crastinus*-«завтрашній»; 4) на момент описуваної дії: *hodiernus*-«сьогоднішній»; *praesens*-«теперішній»: *si eiuras hodiernam bilem, una cenabimus*. (Petr. Sat.90) – «Якщо ти відмовишся від сьогоднішнього поганого настрою, то ми пообідаємо разом»; 5) на пори року: *aestivus*-«літній», *brumalis*, *hibernus*-«зимовий»: *Caesar militibus pro tanto labore ac patientia, qui brumalibus diebus itineribus difficillimis, pollicetur ducenos sestertios*. (Caes.B.G.8,4,1) – «Цезар пообіцяв воїнам 200 цестерціїв за працю і терпіння, які вони терпіли під час найважчих переходів у зимові дні»; 6) на вік: *puerilis*-«дитячий»; *parvulus*, *paucillus*-«маленький»; *virilis*, *grandis*-«зрілий, дорослий»; *medius*-«середній»; *senectus*-«старий»; *maior*-«старший»: *Quia senecta in aetate a me mendicas malum*. (Pl.Amph.1032) – «На старість побої став собі випрошувати у мене»; 7) на частину доби: *meridianus*-«післяобідній», *nocturnus*-«нічний», *diurnus*-«денний»: *Huc Caesar magnis nocturnis diurnisque itineribus contendit*... (Caes. BG.1,38,5) – «Сюди Цезар поспішив швидкими нічними і денними переходами...»; 8) на точну тривалість дії: *quinquennis*-«п'ятилітній», *septuennis*-«семилітній», *decennis*-«десятилітній», *quadrimulus*-«чотирилітній»: *Huc decenni proelio iata virtus abditur*... (Petr.Sat.89) – «...щоб там приховати доблесть, роздратовану десятилітньою війною...».

Окрім прикметників з власне часовою семантикою при аналізі латинських джерел було виявлено ряд прикметників, які набувають часового значення у контексті: 1) ЛСГ прикметників зі вказівкою на розташування в часі: *multus*-«півний, ранній»; *medius*-«середній»; *extremus*-«останній»; *spissus*-«густий, непроглядний, пізній»: *Huius contubernalis ad villam supremum diem obiit*. (Petr.Sat.61) – «Її співмешканець представився останнього дня»; 2) на певну визначеність часового відрізка: *certus*-«певний, точний»; *incertus*-«невизначений»; *constitutus*-«встановлений, зазначений»; *natalis*-«той що відноситься до моменту народження»: ...*incertis temporibus diversisque itineribus iretur*. (Caes.B.G.7,16,3) – «...відправлялось в невизначений час і різними шляхами»; 3) з нечіткою визначеною тривалістю: *brevis*-«короткий, нетривалий, коротко-часний»; *longus*-«довгий, тривалий, довгочасний», *diuturnus*-«тривалий, багаторічний, довгочасний»; *magnus*-«великий, довгий: *Longa dies meum incertat animum*. (Pl.Epid.544) – «Довгий термін тривожить мою душу».

До окремої ЛСГ було віднесено порядкові числівники: *primus*(*primulus*)-«перший, найближчий, початковий, ранній»; *secundus*-«другий, наступний»; *tertius*-«третій»; *sextus*-«шостий»; *septimus*-«сьомий» і т.д.: ...*prima nocte ex castris Helvetiorum egressi* (Caes.BG.1,27,4) – «...з настанням ночі залишили гельветський табір...»; та займенникові прикметники: *alius*-«інший, другий»; *alter*(=*secundus*)-«другий, наступний»; *unus*-«один, один і той же»; *totus*-«весь, цілий»; *omnis*-«весь, кожний»: ...*omni tempore totius Galliae principatum Aedui tenuissent*... (Caes.BG.1,43,7) – «... едуй мали верховну владу у всій Галії у всі часи...».

Щодо порядкових числівників та займенникових прикметників у вчених існують різні думки. І. Р. Вихованець, К. Г. Горонська та О. К. Безпояско за характером ознаки поділяють прикметники на якісні і відносні, також виділяючи займенникові та порядкові прикметники [1, с. 99–100; 5, с. 138; 4, с. 162–165]. І. К. Білодід, В. О. Горпинич, М. В. Леонова залежно від типу ознаки, що лежить в семантиці слова, класифікують прикметники на чотири групи: якісні, відносні, присвійні та порядкові [2, с. 150–151; 7, с. 98–99; 9, с. 115].

На думку В. Виноградова, так звані порядкові числівники є відносними прикметниками[3, с.197], а ось займенникові прикметники, на його думку, недоцільно поєднувати зі справжніми прикметниками в одній частині мови, наголошуючи, що такі слова відрізняються від прикметників не лише семантично, а й морфологічними, словотвірними і синтаксичними властивостями.

Найчастіше для вираження часових відносин у мові використовують прислівники часу.

У мовознавстві прислівник трактується як повнозначна незмінювана частина мови, що виражає ознаку дії, стану чи ознаку якості або предмета і відповідає на питання як? де? звідки? наскільки? якою мірою? На думку А. Ільїша, визначення прислівника на основі його значення дає можливість відрізнити прислівник від того, що не є прислівником: «прислівник позначає або ступінь якості (властивості), або якість (властивість) дії, або обставини, за яких відбувається дія» [8, с. 146].

Аналіз прислівників часу на матеріалі творів Цезаря, Плавта та Петронія дозволив виділити такі групи: 1) прислівники – локалізації дії; 2) прислівники обмеження дії; 3) частотні прислівники.

Прислівники першої групи вказують на час, коли відбувається дія або заперечують можливість виконання дії взагалі. Представлена дана група заперечним прислівником *nunquam* (не *umquam*) – «ніколи» та неозначеним *olim*, *aliquando* – «колись», «колись-то»: *Prodigum te fuisse oportet olim in adolescentia*. (Pl.Amph.1031) – «В юності колись мабуть ти був великим марнотратником». Однак найбільшу кількість прислівників, які виконують функцію локалізації дії в часі, становлять означені прислівники: а) прислівники, що вказують на співвідносність дій у часі, із вказівкою на порядок перебігу дій: *primo*, *primum*, *prius*, *primumdum*, *principio*, *ante*(*antea*), *dudum* – «спершу», «спочатку», «вперше», «раніше», «перед тим»; *deinde*, *post*, *postea* (postea), *posthac*, *postidea*, *posterius*, *mox* – «потім», «після того», «згодом», «пізніше», *abhinc* – «потому»; *denique*, *demum*, *postremo*, *ultimo*, *tamen aliquando* зі значенням «накінець», «нарешті»: *Vltimo cinaedus supervenit*... (Petr. Sat.21) – «Накінець з'явився кінед...»; б) зі вказівкою на часові відношення (одночасності) без уточнення порядку перебігу дій: *tum*, *tunc*, *hinc* – «тоді», *tum denique*, *igitur tum*(*deinde*, *demum*) – «лиш тоді»: *Cubitum hinc abimus*. (Pl.Amph.807) – «Тоді пішли ми спати»; та *semul* (*simul*), *pariter* – «одночасно»; в) прислівники, що співвідносять дію з теперішнім часом: *hodie*, *nunc* – «сьогодні», «зараз», «тепер», «нині», *nunc iam* – «якраз», «саме зараз», *iam*, *iamiam* – «ось тепер», «зараз»: *Hodie, inquit, ... ad cenam promissimus*. (Petr. Sat.10) – «Сьогодні, - каже, - ми запрошені на бенкет»; г) прислівники наближення до моменту мовлення: *dudum*, *numero*, *recens*, *modo* (*modo modo*), *nuper* – «щойно», «нещодавно», «недавно»: *Nam numero mi in mentem fuit*. (Pl.Amph.180) – «Щойно мені спало на думку»; д) прислівники віддалення дії від моменту мовлення в межах кількох дій: *heri*, *cras* – «вчора», «на днях» та *nudius* + порядковий числівник (*nudius tertius* – третього дня, позавчора, *nudius quartus* – четвертого дня (три дні потому)), *pridie* – «вчора», «напередодні»: *Cras autem, quia hoc libet, et habitationem mihi prospiciam et aliquem fratrem*. (Petr. Sat.10) – «Завтра ж, якщо так потрібно, я підшукаю собі житло та іншого товариша»; е) прислівники, які вказують на невизначено далекий час у минулому: *iam dudum*, *iam diu* – «довго»: *Iam dudum enim amoliri cupiebam custodem molestum*. (Petr. Sat.10) – «Вже давно я бажав позбавитись від цього набридливого сторожа»; є) прислівники, що позначають час безвідносно до точки його відліку, відносять дію до певного часу в межах доби: *postridie* – «вранці», «зранку», *noctu*, *nocte* – «вночі», *interdiu*(*interdiu*) – «вдень»: *Nunc enim est interdiu negotious*. (Pl.Asin.599) – «Бо зараз навіть вдень занятий»; ж) оцінно-часові прислівники, що конкретизують час виконання дії стосовно встановленого часу: *sero* – «пізно», *opportune* – «вчасно»: *Contra ea Titurius sero facturos clamitabat*... (Caes. BG.5,29,1) – «У відповідь на це Титурій кричав, що буде вже запізно...».

Прислівники другої групи вказують у найзагальніших рисах на часові параметри дії, тобто обмежують дію стосовно її початку, кінця, тривалості або вказують на необмежене тривання дії: а) прислівники протяжності дії: *diu*(*diutius*, *diutissime*) – «довго», «протягом довгого періоду», *aliquamdiu* – «протягом певного часу», «доволі довго», *tanpister* – «так довго» та *iam dudum*, *iam diu*, *iam pridem* – «довго», «протягом довгого періоду» та *paulisper*, *parumper*, *aliquantisper* – «ненадовго», «на короткий період», «на хвилину»: *... iam diut quom ventri victum non datis*. (Pl.Amph.302) – «Давно ви нас не годували»; б) прислівники обмеження дії стосовно її кінця: *quam diu*, *antehac*, *adhuc* – «до тих пір», «поки що»: *Et ob eam causam quam diu potuerit tacuisse*. (Caes. BG.1,17,6) – «З цієї причини мовчав так довго як міг»; в) прислівники зі вказівкою на час, що настає безпосередньо після згадки про певний факт, чи з якого починається дія: *extemplo*, *simul*(*semul*), *ilico*, *actutum*, *continuo*, *protinus*, *statim*, *dehinc* – «зараз (же)», «відразу», «негайно», «відтоді»: *Subinde intraverunt duo Aethiopes*. (Petr. Sat.34) – «Відразу після цього зайшли двоє ефіопів»; г) прислівники обмеженого тривання дії *interim*, *interea* – «між тим»: *Interim ego... in multas cogitationes diductus sum, quare aper pilleatus intrasset*. (Petr. Sat.41) – «Між тим я довго ламав собі голову, чому кабан був поданий в ковпаку»; д) прислівник *iam* – «вже», «ще», який передбачає певну тривалість дії, пов'язану з її завершеністю чи незавершеністю: *Plus iam anno scio*. (Pl.Curc.14) – «Більше року вже знаю».

Третю групу представляють прислівники: *interdum*, *nonnunquam* – «іноколи», «іноді», *olim*, *subinde* – «іноді», «час від часу», *saepe*, *crebro*, *multa*, *saepenumero*, *frequenter* – «часто», *hau saepe* – «не часто», *fere* – «зазвичай», *cotidie* (*quotidie*), *cotidiano* – «кожен день», «щоденно», *continuo*, *adsiduo*, *continenter* – «постійно», «безперестанку» та *semper*, *sempiterno*, *perpetuo* – «завжди», які вказують на узагальнену, повторювану дію в необмежено-кратному значенні: *Me tamquam furtivis subinde osculis verberabat*. (Petr. Sat.26) – «Вона час від часу крадькома цілувала мене».

Проаналізувавши письмові джерела латинської мови, можна зробити **висновок**, що автори рівноправно використовують іменну та адвербіальну темпоральність (по 41 %), менш вживаними є ад'єктиви (18%).

При визначенні ядра та периферії кожної номінації часу, була взята до уваги частотність – важливий параметр розмежування функціонування характеристик слів, що належать до однієї лексико-семантичної групи.

В іменній номінації часу до найчастотніших іменників належать такі слова як: *dies* (28%), *nox* (14%), *tempus* (11%), *annus* (9%), що несуть максимальне навантаження та творять ядро у своєму класі. Інші ж часові іменники знаходяться на периферії вживання (за межею 5% кожен). Аналіз адвербіальної групи показує, що у латинській мові найчисельнішою і відповідно найпродуктивнішою є група прислівників – локалізації дії (72%), менш вживаними та менш чисельнішими є прислівники обмеження дії (18%) та частотні (10%). Щодо ад'єктивної лексики, то латинські автори найчастіше використовують порядкові числівники (16%), займенникові прикметники (17%) та прикметники з вказівкою на минулість – 14%, майбутність – 13%.

Перспективним вважаємо дослідження синтаксичних засобів вираження часу (складнопідрядних часових речень, незалежних зворотів), аналізу прийменникових та безприйменникових конструкцій.

Література:

1. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія: підручник для студентів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К.: Либідь, 1993. – 334 с.

2. Білодід І. К. Сучасна українська літературна мова : Морфологія / за заг. ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда / Ігор Костянтинів Білодід. – К. : Наук. думка, 1969. – 583 с.
3. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове) / Виктор Владимирович Виноградов. – М. : Высшая школа, 1986. – 640 с.
4. Вихованець І. Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті / Іван Романович Вихованець. – К. : Наукова думка, 1988. – 256 с.
5. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська. – Київ : Пульсари, 2004. – 400 с.
6. Всеволодова М. В. Способы выражения временных отношений в современном русском языке / Майя Владимировна Всеволодова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 283 с.
7. Горпинич В. О. Морфологія української мови : Підручник / Володимир Олександрович Горпинич. – К. : Академія, 2004. – 334 с.
8. Ильиш Б. А. Строй современного английского языка / Борис Александрович Ильиш. – Л. : Просвещение, Ленингр. отделение, 1971. – 366 с.
9. Леонова М. В. Сучасна українська літературна мова : Морфологія. / Марія Василівна Леонова. – К. : Вища школа, 1983. – 265 с.
10. Петрянина О. В. Локальность как периферийное средство выражения темпоральных отношений в современном немецком языке: автореф. дис. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / О. В. Петрянина. – Самара, 2007. – 26 с.
11. Сенів М. Г. Система значень категорії часу і засоби її вираження в латинській мові / М. Г. Сенів // Іноземна філологія. Питання класичної філології. – Львів, 1989. – № 95. – С. 56–63.
12. Терехова Е. В. Лексические средства выражения темпоральных понятий в немецком языке: автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки» / Е. В. Терехова. – М., 2000. – 16 с.
13. Шмелев Д. Н. Современный русский язык. Лексика / Дмитрий Николаевич Шмелев. – М., 1976. – 286 с.

УДК: 81-115:811.111+811.161.2

О. С. Петрина,

Львівський національний університет імені І. Франка, м. Львів

ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНА ЛЕКСИКА У ТЕРМІНОСИСТЕМАХ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ АНГЛІЙСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ МОВ

У статті визначена роль інтернаціоналізмів у терміносистемах банківської сфери української та англійської мов, а також встановлено різницю між запозиченнями, інтернаціоналізмами та псевдоінтернаціоналізмами. У межах дослідження запропоновано класифікацію термінів-інтернаціоналізмів та визначено найпоширеніші способи їх адаптації у англійській та українській мовах. Виявлено спільні та відмінні риси інтернаціональних слів у банківській термінології.

Ключові слова: інтернаціоналізми, псевдоінтернаціоналізми, запозичення, термін, терміносистема, адаптація, зставний аналіз.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЬНАЯ ЛЕКСИКА В ТЕРМИНОСИСТЕМАХ БАНКОВСКОЙ СФЕРЫ АНГЛИЙСКОГО И УКРАИНСКОГО ЯЗЫКОВ

В статье определена роль интернационализмов в терминотестемах банковской сферы украинского и английского языков, а также установлена разница между заимствованиями, интернационализмами и псевдоинтернационализмами. В пределах исследования предложена классификация терминов-интернационализмов и определены распространенные способы их адаптации в английском и украинском языках. Выведено в обоих языках общие и отличительные черты интернациональных слов в банковской терминологии.

Ключевые слова: интернационализмы, псевдоинтернационализмы, заимствование, термин, терминотестема, адаптация, сопоставительный анализ.

THE INTERNATIONAL WORDS IN ENGLISH AND UKRAINIAN TERMINOLOGY SYSTEMS OF BANKING SPHERE.

The article deals with the international words in English and Ukrainian terminology systems of banking sphere. The difference between borrowings, international words and pseudointernational words is investigated. The reasons and sources of international words are studied in the article. The conception of internationality of international words, which is based on the number of languages in which the word is found, is suggested. The morphological and word-formation peculiarities of English and Ukrainian international terms are analyzed. The classification of international terms is offered. The main ways of the international words assimilation in both languages are studied. The results of comparative analysis gave an opportunity to figure out common and specific features of English and Ukrainian terminology of banking sphere.

Key words: international word, pseudointernational word, borrowing, term, terminological system, assimilation, comparative analysis.

Насичення словника інтернаціональною лексикою є природним процесом, враховуючи темпи глобалізації та розвитку міжнародних зв'язків. Термінологія – це той лексичний шар, в якому міжмовні взаємини найвиразніші. У різні історичні періоди мовні контакти мали різнобічний характер. Будь-яка мова в окремі періоди історії могла бути як продуцентом, так і реципієнтом інтернаціональної лексики [4, с. 94]. Поява інтернаціоналізмів у терміносистемах сприяє ефективнішому їх використанню у процесах міжнародного обміну інформацією. Тому, об'єктом дослідження слугують інтернаціональні елементи, які функціонують у терміносистемах банківської сфери англійської та української мов.

Автором поняття «інтернаціональний» вважається Дж. Бентам (XVIII ст.). Протягом XIX ст. цей термін розповсюдився у європейських мовах. У XX ст. він побутував у мовах різних континентів [10, с. 181] і трактувався як окремий випадок лексичних запозичень [8, с. 6]. Проблема інтернаціоналізмів у термінології досліджували В. В. Акуленко, І. К. Білодід, Л. І. Борисова, Р. А. Будагов, В. В. Виноградов, М. Н. Володіна, В. І. Карабан, Т. Р. Кияк, М. І. Книгницька, І. А. Колесникова, І. В. Корунець, І. М. Кочан, Т. А. Левицька, М. І. Мостовий та ін.

Більшість дослідників наукової лексики вважають терміни-інтернаціоналізми універсальними заміниками «невдалих» національних одиниць (В. Акуленко, С. Гриньов, Л. Рубашова та ін.) [7, с. 22]. Для позначення одиниць міжнародної лексики існує кілька назв – інтернаціоналізми, інтероніми, аналогізми [10, с. 181]. Традиційно термінами-інтернаціоналізмами вважаються слова, або сполуки, що існують у багатьох мовах з однаковим значенням, які асимільовані згідно з їхніми фонетико-морфологічними принципами [12, с. 188]. Іноді як критерій висувається вимога, щоб не менш, ніж дві мови були «світовими». Проте, В. Акуленко вважає такий критерій лише умовним робочим припущенням [2, с. 255].